

Невельська-Гордєєва Олена Петрівна, кандидат філософських наук,
доцент, доцент кафедри філософії, Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого, м. Харків, Україна,
e-mail: neveelena@gmail.com
ORCID ID: 0000-0002-4183-6379

Нечитайло Валерія Олександрівна, курсант групи 05-20-02
Інституту підготовки юридичних кадрів для Служби безпеки України,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
м. Харків, Україна
e-mail: v.nechitaylo26@gmail.com

«ЧОРНА РИТОРИКА» ЯК МАНІПУЛЯТИВНА ТЕХНІКА

Досліджено основні моменти використання «чорної риторики» з метою маніпулювання масовою, груповою та індивідуальною свідомістю. «Чорна риторика» розглядається як застосування комплексу риторичних, діалектичних, полемічних та рабулістичних прийомів, які дозволяють направити бесіду в бажане русло і привести опонента або публіку до бажаного для особи-маніпулятора висновку або результату. «Чорна риторика» спирається як на психологічний вплив, так і на стилістичне різноманіття мови, що дозволяє по-різному описати одну й ту ж подію, показати цю подію як позитивну або негативну, перемістити акценти в потрібний маніпулятору бік, що може створювати небезпечну для суспільства ситуацію. Аналіз маніпулятивних технік «чорної риторики» свідчить про нехтування логічними методами доведення та спростування.

Ключові слова: чорна риторика, маніпуляція, маніпулювання, маніпулятивна техніка, логіка, мораль, мислення.

Постановка проблеми. У логіці йдеться про загальні закони мислення, форми міркування, види доведення та спростування; у логіці панує теорія доказу. Власне, в риторичі основним є вербальне мислення, але увага приділяється й невербальним засобам впливу на слухачів, а найважливішими є аргументи, що приводять до переконання. У «чорній риторичі» акцент робиться на маніпуляціях свідомістю реципієнтів. У наш час вплинути за допомогою слова зовсім не складно, для цього застосовуються різні прийоми, але всі вони виступають примусовим словесним впливом на слухача. Більшість прийомів формулюється з опорою на силу слова. Проте там, де примус підпорядкуван-

ня чужій волі замаскований і прихований, завжди криється зневага та спекуляція. Тому не випадково філософи ставлять питання про моральну сторону використання прийомів «чорної риторики». Однак справедливо зауважити й те, що «чорна риторика» зовсім не означає, що це – «заборонена риторика». Швидше за все – це зворотний бік класичних правил комунікативного процесу. Це два боки однієї медалі: з одного боку, чітко представлена аргументація і логіка, відомі ще з античних часів під назвою «риторика відкритої руки», яка характеризувала толерантне, коректне, конструктивне спілкування. З другого боку, риторика як метод забезпечення переконань. Уважається, що «чорна риторика» є конструктивною за певних умов. Сугестія як мета чорної риторики спроможна «нейтралізувати негативне мислення, перевести розмову в позитивне й конструктивне русло» [1, с. 7]. Однак з точки зору інформаційної безпеки «чорна риторика» спроможна реалізовувати сильний негативний вплив на суспільство в цілому, тому необхідно шукати шляхи протидії цьому явищу [2; 3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. «Чорна риторика» може бути визначена як маніпулятивна технологія чорного піару [4, с. 57]. Завжди були спроби досягти перемоги не шляхом логічних міркувань, а через психологічний та емоційний впливи. У різні часи ця тенденція проявлялася з різною ефективністю. Трансформація риторичних установок, нехтування моральними правилами діалогу – знак історично обумовленої зміни суспільної свідомості. Філософи по-різному оцінювали можливість застосування «чорної риторики» в різних видах комунікації: від повної заборони до можливості активного застосування. Так, В. В. Остроухов визначає «чорну риторіку» як мистецтво спілкування, як науку про ефективне застосування мовних компонентів [4, с. 58]. А. Шопенгауер [5] уважав, що не можна поставити жорсткий кордон між логічно вірним і невірним міркуванням, бо наполягав на можливості застосування некоректних прийомів «чорної риторики» для перемоги істини. Таким чином, використання «чорної риторики» в ряді випадків вважається доцільним.

Інші науковці наполягають на тому, що «перемога, отримана отруєною зброєю, не принесе вам задоволення, навпаки, згадка про неї буде довго пекти душу соромом» [6, с. 56]. Знавці логіки наполягають на неприпустимості «чорної риторики». Під час пошуку демаркації легітимних і нелегітимних процедур в аргументації О. М. Лисанюк [7, с. 167] спирається на думку Аристотеля про різницю логічних, риторичних та софістичних підходів до аргументації. Дослідниця пропонує розрізняти легітимні комунікативні практики, такі як еристика і пейрастіка (мистецтво тестування співрозмовника на володіння мистецтвом ведення діалогу), якщо при останній інші цілі, крім

указаної, не переслідуються, і нелегітимні – рабулістика (мистецтво випробування в діалозі представити людину в невідгідному для неї вигляді, як правило, в принизливому), софістика і «чорна риторика». Таким чином, не тільки саме застосування некоректних прийомів переконання, але й застосування їх у відповідь на некоректний прийом проти себе показує моральну різноманітність допустимості використання маніпулятивних технік [8, с. 369].

З погляду інформаційної безпеки «чорну риторикою» краще не застосовувати, бо «наслідками проникнення “забруднюючої” (“токсичної”) інформації в інформаційний простір суспільства може ставати дезорганізація в роботі різних соціальних інститутів, виникнення різних стрес-факторів, які імпліцитно спричиняють підвищення психоемоційного напруження та зростання статистичних показників захворюваності в серцево-судинному, нервовому, травному, імунно-дефіцитному, онкологічному сегментах» [9, с. 88].

Формулювання цілей. Статтю присвячено дослідженню проблеми застосування маніпулятивних прийомів «чорною риторикою», висвітленню технологій «чорної риторики» та методам протистояння засобам і технікам сугестивного впливу на свідомість. Метою дослідження є розкриття методів «чорної риторики» та пошук шляхів подолання некоректних прийомів маніпулювання свідомістю. Оскільки «чорна риторика», акцентуючи увагу на психологічному та емоційному факторах, нехтує логічною правильністю доведення, застосування психологічних технік є підґрунтям сугестивного впливу. Довести це – завдання дослідження.

Виклад основного матеріалу. «Чорна риторика», за К. Бредемайером, – це маніпулювання комплексом риторичних, діалектичних, полемічних та рабулістичних прийомів з метою направити бесіду в бажане русло і привести опонента або публіку до бажаного для особи-маніпулятора висновку й результату [10].

«Чорна риторика» й логіка взаємопов’язані, їх єднає не тільки спільний процес доведення, а й те, що в основі кожної з наук лежить мислення, власне, в риторичі основним видом є вербальне мислення, а найважливішим аргументом – маніпуляція.

Вербальне мислення – мислення, що оперує поняттями, закріпленими словами, думками, висновками, аналізує й узагальнює, будує гіпотези й теорії. Воно протікає у формах, сталих у мові, тобто здійснюється у процесах внутрішньої або (при «роздумі вголос») зовнішньої мови. Наприклад, вербальне спілкування – найбільш універсальний засіб людського спілкування, який забезпечує змістовий аспект взаємодії і взаєморозуміння у процесі спільної діяльності. Спілкування за допомогою вербальних засобів є не що інше, як використання живого слова в передачі інформації. Але, крім мови, мовлення,

існують й інші засоби комунікації. Люди обмінюються інформацією й за допомогою жестів, міміки, погляду, пози, рухів тіла, які називають невербальними (несловесними) засобами спілкування.

Невербальне спілкування – це система немовних знаків, що слугують засобами обміну інформацією між людьми. Не існує єдиної думки щодо складу невербальних компонентів спілкування, їхня класифікація створюється на основі різних критеріїв. Так, комунікативними невербальними компонентами комунікації є праксодині, кінетичні, тактильні та проксемічні засоби.

«Чорна риторика» застосовує насамперед вербальні маніпуляції. Маніпуляція – це приховане управління людьми та їхньою поведінкою. Особливість маніпулятивних мовних технік полягає в тому, що доповідач не розкриває прямо свою справжню мету. Співрозмовник немовби сам доходить висновку, який потрібен маніпулятору, або буде приголомшений несподіваним висновком у кінці його тиради, коли опонент вправно сплете немислимий логічний ланцюг, наприклад такий: «Мені подобаються красиві жінки. Вони – краса нашого життя. Однак так думаю не один я. Якщо красивих жінок буде занадто багато, чоловіки будуть постійно вести через них війни. Потрібно одягнути на всіх паранджу».

Мовне маніпулювання можна зустріти практично в усіх сферах життєдіяльності людини: рекламі, торгівлі, політиці, вихованні, психотерапії, судовій практиці, літературі, сімейному спілкуванні тощо. Крім мовного маніпулювання існує й психологічне маніпулювання, яке має наступні ознаки: 1) ставлення маніпулятора до об'єктів маніпулювання як до засобу досягнення власної мети; 2) прагнення отримати односторонню перевагу; 3) прихований характер впливу (як факт впливу, так і його спрямованість); 4) використання психологічної вразливості особи [1, с. 10–11].

За допомогою стилістичного різноманіття мови можна по-різному описати одну й ту ж подію, показати цю подію як позитивну або негативну, перемістити акценти в потрібний маніпулятору бік. Американський лінгвіст Ноам Хомський [11] виділяє десять стратегій маніпулювання в засобах масової інформації:

1. Відволікання уваги – мета відвернути увагу громадськості від актуальних економічних питань за допомогою технології «затоплення» безперервним потоком незначної інформації.

2. Створити проблему – запропонувати рішення. Створюється певна ситуація, що викликає певну реакцію громадськості – люди починають вимагати вирішення цієї ситуації та їй подібних.

3. Стратегія поступовості – впровадження непопулярних рішень відбувається не відразу, а поступово, місяць за місяцем, рік за роком.

4. Стратегія відкладання – введення непопулярного рішення не зараз, а отримання згоди від суспільства на введення його в майбутньому. Психологічно простіше сприйняти будь-які жертви в майбутньому, ніж у сьогодні.

5. «Сюсюкання» з читачами – більшість реклами, яка спрямована на широку публіку, користується мовою, аргументами, інтонаціями, розрахованими на дітей, ніби глядач – дуже маленька дитина. Інфантильний тон спілкування сприяє некритичному сприйняттю інформації.

6. Більше емоцій, ніж роздумів – акцент на емоційній сфері виключає критичне мислення.

7. Утримання людей в невігластві і посередності – створення певного рівня масової свідомості.

8. Спонування людей захоплюватися посередністю – упроваджувати «фріків» як популярні образи, переконувати, що модно бути вульгарним і невихованим.

9. Посилювати почуття нестачі інтелекту, здібностей – індивіди почувають себе безпорадними, займаються самоїдством. Це призводить до депресивного стану.

10. Знати про людей більше, ніж вони про себе – завдяки науковим дослідженням еліти здатні краще розуміти потреби звичайних людей, ніж сама особистість знає себе.

Оскільки «чорна риторика» є засобом маніпулювання опонентом, виграючи конкурентну перевагу або нав'язуючи свою думку, то необхідно добре знати маніпулятивні мовні техніки для того, щоб зрозуміти їх застосування співрозмовником при спілкуванні. Розглянемо їх.

1. Звинувачення. Прямі нападки ставлять жертву в глухий кут. Що б не сказав опонент, в очах публіки він просто виправдовується. До того ж тут діє психологічний фактор: статус людини, яка звинувачує, в масовій свідомості сприймається як більш високий, ніж у того, хто виправдовується.

2. Повторення однієї і тієї ж думки різними словами. Людський мозок влаштований так: чим частіше він чує одну і ту ж думку, тим більш привабливою вона здається, більше вселяє довіру щодо її змісту. Люди схильні добре знайому інформацію вважати істинною. Повторення набуває гіпнотичного ефекту. Повторення одного й того самого створює звикання до інформації й вона починає сприйматися без аналізування, інформація закріплюється у свідомості співрозмовника. Класичний приклад – слова Катона: «Вважаю, що Карфаген повинен бути зруйнований».

3. Поділ фактів на погані й добрі, чорні та білі – бінарне мислення. Категоричність висловлювання допомагає заручитися підтримкою мільйонів,

бо, наприклад, поділ людей на близьких та чужих, своїх та ворогів спрощує когнітивну картину, робить мислення менш гнучким та креативним.

4. Видалення кордонів між правдою і брехнею. Навмисне замовчування деяких фактів або, навпаки, притягання фактів, сплетення брехливих заяв з реальними дозволяють зробити помилковий висновок. Такий вид брехні, коли людина начебто говорить правду, але насправді обманує, є дуже поширеним. В англійській мові для нього навіть існує спеціальний термін «palter» – «кривити душею», «хитрити», «перекручувати факти». Сюди ж відносяться і фейки як особливий феномен створення альтернативної реальності, яка сприймається за дійсно існуючу [12].

5. Висловлення думки від чужої особи як авторитета. Так, переконавшись, що слухачі не знайомі з працями Отто фон Бісмарка, доповідач може будь-який текст видати за слова цього політичного діяча.

6. Вибачення, що йде перед фразою, яка напевно зачепить співрозмовника. Мета: спровокувати слухачів, викликати зворотну емоційну реакцію, показати слабкість опонента і виставити його на посміховисько. Зовні маніпулятор дотримується пристойності, його важко в чомусь звинуватити.

7. Спровокувати питання, на яке оратор прекрасно знає відповідь.

8. Питання-альтернатива – обмежений вибір із двох варіантів: або ти приймаєш першу альтернативу, або ти мені не друг.

9. Питання-пастки: маніпулятор висуває негативне твердження і відразу після нього ставить запитання. Такий прийом вводить співрозмовника в повну розгубленість. Починаючи відповідати на питання, він мимоволі залишає без уваги перше твердження і, не спростовуючи його, потрапляє в невідгідне становище.

10. Груба наочність або введення епітетів, що підкреслюють недоліки зовнішності опонента.

11. Використання виразних засобів мови в маніпулятивних цілях: лексичні і синтаксичні повтори; риторичні питання, порівняння, метафори, іронія.

12. Посилання на авторитетну думку: застосування термінів «фахівець», «експерт», «знавець», «лідер громадської думки», хоча насправді особа не є фахівцем або експертом.

13. Посилання на анонімні авторитети: «вчені дійшли висновку...», «лікарі рекомендують...», «надійне джерело повідомило...». Джерело інформації здається таким, що викликає довіру, однак насправді воно не ідентифіковане.

14. Використання незнайомих іноземних слів, невідомих публіці або непоширених наукових термінів. Це додає як солідності висловлюванням, так і дозволяє тлумачити думку в іншому розумінні. Такий прийом застосовував-

ся під час дебатів двох кандидатів на місце сенатора від штату Флорида. Один із кандидатів сказав: «Усім відомо, що мій суперник – Клод Пеппер – безсоромний інтроверт. Він практикує непотизм до своєї племінниці, його сестра була феспіанкою у гріховному Нью-Йорку, й до моменту одруження він практикував целібат». Таким чином, позитивні якості особи, як і нейтральні властивості, були подані в негативному ключі через незнання публікою значення іноземних слів [13, с. 285].

15. Сенсаційність або терміновість. Психологічний вплив на людину, прийом, що забезпечує необхідний рівень нервозності та руйнує емоційний захист. Паніка виключає мислення, активізує відчуття, що треба терміново щось не розмірковуючи робити.

16. Прийом «свідчення очевидців». Демонструються опитування знакових людей, слова яких формують необхідний смисловий і емоційний ряд: студенти, бабусі, інваліди, діти.

17. Створення асоціацій. Механізм асоціацій використовується не лише в рекламі товарів, послуг, але й для розповсюдження будь-якої, певної думки. Якщо думка висловлена відомим спортсменом, актором, письменником, виникає асоціація.

18. Використання метафор, які створюють в уяві індивіда барвистий образ. Наприклад: «Порву як Тузик ганчірку». Метафору можна перемогти шляхом запуску контрметафори: «Тільки тоді, коли Тузик збожеволів, він буде рвати ганчірку».

19. Застосування принципу: казати правду, але говорити не всю правду. Цей прийом називають ще «селективною правдою».

Аналіз перелічених маніпулятивних технік «чорної риторики» свідчить про відсутність логічних методів доведення та спростування. Акцентуються психологічні фактори, емоційні впливи, сугестивні можливості – мислення уникає логічних принципів доведення та спростування.

Інформаційна безпека громадянина характеризується захищеністю його психіки від деструктивних інформаційних впливів: негативного маніпулювання свідомістю, надання дезінформації, застосування образливої інформації, булінгу, спонукання до самогубства. Небезпечна інформація впливає як свідомо, так і несвідомо. Захищеність від інформаційних небезпек забезпечується опануванням логічних знань, розвитком критичного мислення, що виступає противагою психологічно-емоційним впливам. Упровадження тесту загальних навчально-правничих компетентностей для вступу в юридичну магістратуру [14] віддзеркалює ситуацію необхідності оволодіння логічними навичками для подолання маніпулятивних впливів із метою забезпечення інформаційної безпеки.

Висновки. Запобігти маніпулюванню дозволяють такі стратегії, як: взяти ініціативу в розмові на себе; не дозволяти вмілому співрозмовнику-маніпулятору порушувати нормальний хід ваших думок на свою користь, тому що «чорна риторика» прагне застосовувати мовні засоби, мета яких полягає в умінні аргументувати і дискутувати, акцентувати та пропагувати таким чином, щоб оратор завжди перемагав, незважаючи на хибність його суджень.

Для ефективної протидії «чорній риторичі» слід, по-перше, шляхом критичного мислення та рефлексії уникати психологічного впливу; по-друге, впроваджувати логічні засоби ведення дискусії; по-третє, здійснювати аналіз інформації через зіставлення запропонованих фактів, які слід перевіряти. Оволодіння логічними методами ведення дискусії дозволяє подолати небезпечні впливи «чорної риторичі», протистояти сугестії. Інформаційна безпека, таким чином, досягається опануванням логічних знань та навичок логічного доведення та спростування.

ЛІТЕРАТУРА

1. Сугестивні технології маніпулятивного впливу: навч. посіб. / В. М. Петрик, М. М. Присяжнюк, Л. Ф. Компанцева та ін.; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. 2-ге вид. Київ: ЗАТ «ВІПОЛ», 2011. 248 с.
2. Getman A., Danilyan O., Dzeban A., Kalinovskiy Y., Hetman Y. Information security in modern society: Sociocultural aspects. *Amazonia Investiga*. 2020. Vol. 9, Núm. 25. P. 6–14.
3. Інформаційна безпека (соціально-правові аспекти): підручник / Б. В. Остроухов, Б. М. Петрик, М. М. Присяжнюк та ін.; за заг. ред. Є. Д. Скулиша. Київ: КНТ, 2010. 776 с.
4. Соціально-правові основи інформаційної безпеки: навч. посіб. / В. М. Петрик, А. М. Кузьменко, В. В. Остроухов та ін.; за ред. В. В. Остроухова. Київ: Росава, 2007. 496 с.
5. Шопенгауэр А. Эристика или искусство побеждать в спорах / пер. с нем. Н. Л. д'Андре. Санкт-Петербург, 1900. 71 с.
6. Никифоров А. Л. Логика. Москва: Весь мир, 2001. 223 с.
7. Лисанюк Е. Н. Обзор круглого стола: «Рассуждение и убеждение в современных социальных практиках». *Журнал РАЦИО*. 2012. № 7. С. 160–168.
8. Невельська-Гордєєва О. П. Застосування софістичних помилок з метою маніпулювання свідомістю. *Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Философия. Культурология. Политология. Социология*. 2014. Т. 27 (66), № 1–2. С. 369–377.
9. Проданюк Р. І. Інформаційна безпека в соціологічному контексті: до постановки проблеми. *Науково-теоретичний альманах «Грані»*. 2018. Т. 21, № 4. С. 84–90.

10. Бредмайер К. Черная риторика: власть и магия слова. Киев: Альпина Паблишер, 2018. 192 с.
11. Ноам Хомский. Создавая будущее. Оккупации, вторжения, имперское мышление и стабильность. Москва: Альпина нон-фикшн, 2015. 316 с.
12. Невельская-Гордеева Е. П. «Фейковые новости» как мировоззрение. *Аудиовизуальные медиа в условиях трансформации социокультурной среды*: материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 5 апр. 2019 г. / Белорус. гос. ун-т; редкол.: О. М. Самусевич (отв. ред.) [и др.]; под общ. ред. В. Г. Булацкого. Минск: БГУ, 2019. С. 123–128.
13. Nevelska-Hordieieva O., Panova M., Voitenko D., Melikhova Y. Classification of violations of the first basic logic principle: judicial, manipulative and comic effects. *Revista Inclusiones*. 2021. T. 8, No. 1. P. 276–291.
14. Логічне знання для вирішення ТЗНПК: навч. посіб. для студентів, що готуються до вступних випробувань за технологією ЗНО для вступу на другий (магістерський) рівень / уклад.: Д. О. Войтенко, С. В. Качурова, О. П. Невельська-Гордєєва; за ред. О. П. Невельської-Гордєєвої. 3-тє вид., перероб. і допов. Харків: Право, 2020. 202 с.

REFERENCES

1. Suhestivni tekhnolohiyi manipulyativnoho vplivu: navch. posib. (2011). V. M. Petryk, M. M. Prsyazhnyuk, L. F. Kompantseva, Ye. D. Skulysh et al; za zah. red. E. D. Skulysh (ed.). 2-he vyd. Kyiv: ZAT «VIPOL» [in Ukrainian].
2. Getman, A., Danilyan, O., Dzeban, A., Kalinovsky, Y., Hetman, Y. (2020). Information security in modern society: Sociocultural aspects. *Amazonia Investiga, Vol. 9, Núm. 25: 6–14* [in English].
3. Informatsiyna bezpeka (sotsial'no-pravovi aspekty): pidruchnyk. (2010). B. V. Ostroukhov, B. M. Petryk, Prsyazhnyuk M. M. ta in.; za zah. red. Ye. D. Skulysh. Kyiv: KNT [in Ukrainian].
4. Sotsial'no-pravovi osnovy informatsiyanoi bezpeky: Navchal'nyy posibnyk. (2007). V. M. Petryk, A. M. Kuz'menko, V. V. Ostroukhov ta in.; za red. V. V. Ostroukhova. Kyiv: Rosava [in Ukrainian].
5. Shopenbauer, A. (1900). Eristika ili iskusstvo pobezhdat' v sporakh. Per. s nem. N. L. d'Andre. Sankt-Peterburg [in Russian].
6. Nikiforov, A. (2001). Logika. Moskva: Ves' mir. 223 [in Russian].
7. Lisanyuk, Ye. (2012). Obzor kruglogo stola: «Rassuzhdeniye i ubezhdeniye v sovremennykh sotsial'nykh praktikakh». *Zhurnal RATSIO, No. 7, 160–168* [in Russian].
8. Nevel's'ka-Gordêeva, O. (2014). Zastosuvannya sofistichnikh pomilok z metoyu manípulyuvannya svidomistyyu. *Uchenyye zapiski Tavricheskogo natsional'nogo universiteta im. V. I. Vernadskogo. Seriya: Filosofiya. Kul'turologiya. Politologiya. Sotsiologiya, Vol. 27 (66), No. 1–2, 369–377* [in Ukrainian].
9. Prodanyuk, R. (2018). Informatsiyna bezpeka v sotsiolohichnomu konteksti: do postanovky problem. *Naukovo-teoretychnyy al'manakh «Hrani», Vol. 21, No. 4, 84–90* [in Ukrainian].

10. Bredmayyera, K. (2018). Chornaya ritorika: vlast' i magiya slova. Kyiv: Al'pina Publisher [in Russian].
11. Khomskiy, N. (2015). Sozdavaya budushcheye. Okkupatsii, vtorzheniya, imperskoye myshleniye i stabil'nost'. Moskva: Al'pina non-fikshn [in Russia].
12. Nevel'skaya-Gordeyeva, E. (2019). «Feykovyye novosti» kak mirovozzreniye. *Audiovizual'nyye media v usloviyakh transformatsii sotsiokul'turnoy sredy: materialy mezhdunar. nauch.-prakt. konf., Minsk, 5 apr. 2019 / Belarus. gos. un-t; redkol.: O. M. Samusevich (otv. red.) [i dr.]; pod obshch. red. V. G. Bulatskogo. Minsk: BGU. P. 123–128 [in Russian].*
13. Nevel'ska-Hordieieva, O., Panova, M., Voitenko, D., Melikhova, Y. (2021). Classification of violations of the first basic logic principle: judicial, manipulative and comic effects. *Revista Inclusiones, Vol. 8, No. 1, 276–291 [in English].*
14. Lohichne znannya dlya vyrishennya TZNPK. Navchal'nyy posibnyk dlya studentiv, shcho hotuyut'sya do vstupnykh vyprobuvan' za tekhnolohiyeyu ZNO dlya vstupu na druhyy (mahisters'kyu) riven' (2020). / uklad.: D. O. Voytenko, S. V. Kachurova, O. P. Nevel's'ka-Hordyeyeva; za red. O. P. Nevel's'koyi-Hordyeyevoyi. 3-e vydannya, pereroblene i dopovnene. Kharkiv: Pravo, 2020 [in Ukrainian].

Невельская-Гордеева Елена Петровна, кандидат философских наук,
доцент, доцент кафедры философии,
Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого,
г. Харьков, Украина

Нечитайло Валерия Александровна, курсант группы 05-20-02
Института подготовки юридических кадров для Службы безопасности
Украины, Национальный юридический университет
имени Ярослава Мудрого,
г. Харьков, Украина

«ЧЕРНАЯ РИТОРИКА» КАК МАНИПУЛЯТИВНАЯ ТЕХНИКА

Исследованы основные моменты использования «черной риторики» с целью манипулирования массовым, групповым и индивидуальным сознанием. «Черная риторика» рассматривается как использование комплекса риторических, диалектических, полемических и рабулистичних приемов с целью направить беседу в нужное русло и привести оппонента или публику к желаемому для лица-манипулятора заключению и результату. «Черная риторика» опирается как на психологическое воздействие, так и на стилистическое многообразие языка, позволяет по-разному описать одно и то же событие, показать это событие как положительное или отрицательное, изменить акценты в нужную манипулятору сторону, что может создавать опасную для общества ситуацию. Анализ манипулятивных техник «чер-

ной риторики» свидетельствует о пренебрежении логическими методами доказательства и опровержения.

Ключевые слова: черная риторика, манипуляция, манипулирование, манипулятивная техника, логика, мораль, мышление.

Nevelska-Hordieieva Olena Petrivna, PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Philosophy, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

Nechytailo Valeriia Olexandrivna, cadet of group 05-20-02 of the Institute of Legal Personnel Training for the Security Service of Ukraine, Yaroslav Mudryi National Law University, Kharkiv, Ukraine

«BLACK RHETORIC» AS A MANIPULATIVE TECHNIQUE

Problem setting. Manipulations are the main thing in «black rhetoric». Nowadays, it is not difficult to influence with the help of words, different techniques can be used, but they all act as a forced verbal influence on the listener. All of them are formulated and sound based on the power of words. However, where the coercion of submission to another's will is disguised and hidden, there is always contempt and speculation. Therefore, it is no coincidence that most experts raise the question of the moral side of the use of black rhetoric. However, it is fair to say that «black rhetoric» does not mean that it is «forbidden rhetoric.» Most likely – this is the reverse side of the classic rules of the communicative process. These are two reverse sides of the same coin: on the one hand, argumentation and logic are clearly presented. On the other hand – rhetoric as a method of securing beliefs. It is believed that black rhetoric is constructive under certain conditions.

Paper objective. An article devoted to the study of the problems of the application of manipulations with «black rhetoric», coverage of the technology of black rhetoric and methods of resistance to the means and technical manipulative influence on consciousness. The aim of the study is to reveal the techniques of «black rhetoric» and find ways to overcome several methods of manipulating consciousness.

Paper main body. According to K. Bredemayer, «black rhetoric» is the manipulation of a complex of rhetorical, dialectical, polemical and rabid methods in order to direct the conversation in the desired direction and lead the opponent or the audience to the desired conclusion and result for the manipulator.

«Black rhetoric» and logic are interconnected, they are united not only by a common process of proof, but also by the fact that each of the sciences is based on thinking, in fact, the main type of rhetoric is verbal thinking, and the most important argument is manipulation.

Verbal thinking – thinking that operates with fixed concepts in words, thoughts, conclusions, analyzes and summarizes, builds hypotheses and theory. It takes place in forms that are constant in the language, ie carried out in the processes of internal or

(«thinking aloud») external language. Communication through verbal means is nothing more than the use of a living word in the transmission of information. But in addition to language, speech, there are other means of communication. People exchange information through gestures, facial expressions, looks, postures, body movements, which are called non-verbal (non-verbal) means of communication.

Nonverbal communication is a system of nonverbal cues that serve as a means of exchanging information between people. There is no consensus on the composition of non-verbal components of communication, their classification is based on different criteria. Thus, the communicative nonverbal components of communication are praxodic, kinetic, toxic and proxemic means.

«Black rhetoric» uses primarily verbal manipulations. Manipulation is the covert control of people and their behavior. The peculiarity of all manipulative language techniques is that the speaker does not directly state his true purpose. The interlocutor seems to come to the conclusion that the manipulator needs.

Language manipulation can be found in almost all spheres of human life: in advertising, trade, politics, education, psychotherapy, jurisprudence, literature, family communication and more. In addition to language manipulation, there is also psychological manipulation, which has the following characteristics: the attitude of the manipulator to the objects of manipulation as a means to achieve one's own goal; the desire to gain a unilateral advantage; the latent nature of the influence (both the fact of influence and its direction); use of psychological vulnerability of the person.

The analysis of the listed manipulative techniques of «black rhetoric» shows the absence of logical methods of proof and refutation. Psychological factors, emotional influences, suggestive possibilities are emphasized – thinking avoids logical principles of proof and refutation.

Conclusions of the research. Strategies such as: take the initiative in the conversation to prevent manipulation; do not allow a skillful interlocutor-manipulator to disturb the normal course of your thoughts in his favor; because black rhetoric seeks to use linguistic means, the purpose of which is the ability to argue and discuss, emphasize and propagate so that the speaker always wins, despite the erroneous judgments.

To effectively counteract «black rhetoric», psychological influence through critical thinking and reflection should be avoided; emphasize the logical means of discussion; analyze the information by comparing the proposed facts to be verified.

Mastering the logical methods of introducing a discussion allows you to overcome the dangerous effects of «black rhetoric», to resist suggestions. Information security is thus achieved by mastering logical knowledge and skills of logical proof and refutation.

Keywords: black rhetoric, manipulation, manipulation, manipulative technique, logic, morality, thinking.

